

Момир Булатовић

**СЛОБОДАН
МИЛОШЕВИЋ**
**НЕИЗГОВОРЕНА
ОДБРАНА**

децембар, 2021.

Момир Булатовић

СЛОБОДАН
МИЛОШЕВИЋ

НЕИЗГОВОРЕНА
ОДБРАНА

M
Vukotić
Media

децембар, 2021.

“ИСТИНА, САМО ИСТИНА И НИШТА ДРУГО ОСИМ ИСТИНЕ”

Да је судбина (или бог) Слободану Милошевићу била подарила боље здравље и дужи живот – овим ријечима је, 14. марта 2006. године у 9 сати ујутро, требало да започне моје свједочење у процесу који је Међународни (ad hoc) кривични Трибунал за бившу Југославију у Хагу (ICTY) водио против Слободана Милошевића.

Умјесто у судници број један у Хагу, ове ријечи пишем (и наглас, у свечаном тону, изговарам) пред вама, поштовани читаоце. Њима потврђујем да све што је написано у овој књизи јесте истина, само истина и ништа друго осим истине.

Пред вама је књига *Неизговорена одбрана*. Њен стварни аутор је Слободан Милошевић. Ја, Момир Булатовић, свједок одбране, само сам је написао. Урадио сам то држећи се истине, али и према инструкцијама и обавезујућим налозима Слободана Милошевића, који се овдје налазио у улози адвоката самоме себи.

Слободан је моје свједочење доживљавао као крунско у његовој одбрани. У годинама у којима сам се ја за њега припремао трудио сам се да оправдам таква очекивања. Хиљаде докумената, са десетинама хиљада страна морало је бити прегледано, сложено по значају и важности и означено како би било употребљиво у судском процесу и усклађено с правилима поступка. Направљено је и више верзија питања са елементима одговора.

У књизи је коначна верзија коју је одобрио Слободан Милошевић. Сва питања и одговоре прешли смо и усагласили током три дана моје непосредне припреме за свједочење. Извршена су само нека мања скраћења. У циљу лакшег суочавања са текстом изостављена је већина питања и одговора у којима се побијају наводи других свједока. Због правила Суда и процесних разлога требало је да се у питањима наведе исказ који се оспорава, а да свједок веома кратко (са да или не) искаже свој став према тим тврдњама.

Књига је написана према мојим личним биљешкама. Под њима подразумевијем огроман обим материјала насталог током та три дана договарања са Слободаном Милошевићем, садржаног у мом лаптопу који је остајао у хотелској соби (забрањено је уношење електронике и опреме у затвор). Ипак, за потпуну аутентичност недостаје један важан дио.

Сви доказни материјали које је требало да уведем у поступак били су умножени и разврстани у табулаторе и велике фасцикле. Уз присуство правног савјетника адвоката Зденка Томановића, нас двојица смо прелазили те папире и, свако својом руком, уносили договорене ознаке. Будући да се радило о огромној количини докумената, иако сам на то имао право, ја своје примјерке нисам носио са собом. Они су остајали у затворској ћелији Слободана Милошевића. Након његове смрти они су заједно са осталим његовим стварима „запечаћени“. Да би се до њих поново дошло, била је потребна дуга и компликована административна процедура.

Процијенио сам да на њу не би требало чекати. Вјерујем да ова књига има своје вријеме за појављивање и да је оно управо наступило. Зашто би се чекало да оно буде одређено вољом неких бирократа из Хашког трибунала. Уз све то, моју савјест умирује прецизност мојих забиљежака и кристална меморија за све што је везано за мој боравак у Хагу.

План одбране био је кратак и јасан.

Када се поједностави, Оптужница је изгледала овако: На сто за аутопсију постављена је једна држава – СФР Југославија. Тужилаштво је сјецкало леш по најосјетљивијим тачкама и закључило да је узрок смрти пројекат „Велика Србија“. Наиме, група „злочинаца“, на челу са Слободаном Милошевићем, извршила је агресију на све околне државе, што је довело до рата, масовних жртава и великих разарања. У жељи да створи етнички чисте и увећане територије, „злочиначко удружење“ је плански и масовно убијало, прогањало припаднике несрпских националности, а приписан му је и геноцид.

Да је постојала намјера да се прогласи стварна кривица једног шефа државе, требало је да се утврди његова улога у злочину против мира. Јер, када се изазове рат, страдања и жртве су законита посљедица.

Досадашња искуства и пракса показују да шеф једне државе може бити третиран само на том нивоу одговорности и кривице, а злочин против мира је тежак и довољан за најоштрију казну.

Међутим, како Слободана Милошевића оптужити за изазивање рата када је сваким својим поступком и залагањем он био за мир? Како судити за ратне злочине ономе ко је прихватио све мировне планове и иницијативе и чије је учешће на мировним конференцијама, с највиших мјеста свјетске политике, јавно представљано као пресудно и миротворачко?

То је била немогућа мисија чак и за Тужилаштво у Хагу, за које одраније постоји неподјељено мишљење да није много везано чињеницама и истином, али ни правом ни правдом. Чак ни оно није могло да се упусти у доказивање кривице на овом подручју. Стога су, вјеровати је, изабрали пут који је водио ка „злочиначком удружењу“.

Како за тако монструозну конструкцију Тужилаштво није имало ни један једини материјални доказ, оно је дјелатност удружења ставило у зону тајности. То је значило да је оно у зва-

ничним актима и државним одлукама поступало како налажу правила домаћег и међународног права, али да је то био тек лажни привид. Суштина је била у тајним, неизговореним и незабиљеним наредбама које су се ланчано преносиле и сијале смрт на просторима бивше Југославије.

Оптужницу су испунили низом заиста тешких злочина који су се десили током ратних година. Дobar број њих био је стваран и заслуживао је пуну осуду сваког нормалног човјека. Али, као да им то није било довољно, неке су преувеличали, а подоста и измислили. Сваки су злочин адресирали и на Слободана Милошевића, у смислу „знао је или је морао знати...“, „поступао је свјесно или несвјесно“ и „био објективно одговоран по ланцу командовања“. Уз тако широке и неодређене квалификације индивидуалне одговорности кривицу је било најједноставније приписати самом Господу богу, што је Тужилац пажљиво избјегао и задовољио се заустављањем на нивоу шефа једне европске и међународно признате државе. Коначно, једино чиме је ова конструкција могла бити подржана (будући да, понављам, није постојао нити један материјални доказ) могли су бити лажни искази свједока или свједочење „из треће руке“.

Одбрана је била одлучна да докаже, прво, како је и због чега дошло до распада СФР Југославије. Истина је да је ова вишенационална и федеративна држава престала да постоји због етнички мотивисаних сукоба који су довели до грађанског рата, најприје на територији Републике Хрватске, а затим и Босне и Херцеговине. Кривица за такав развој догађаја не може бити приписана онима који су постојећу државу бранили залагањем за њено очување и преуређење, на бази општег споразума и једнаких права за све. Постоји небројено много доказа који потврђују да је Слободан Милошевић био на челу људи који су носили таква залагања. Те доказе смо намјеравали предочити суду и укупној јавности.

Друго, у односу на оптужбе да се поступало с „тајним умишљајем“, отворили смо све повјерљиве списе, укључујући и сте-

нограме са Врховног савјета одбране, као колективног врховног команданта Војске Југославије. Јер, ни у тим (до тада и за нас саме) најтајнијим списима нема ниједне ријечи која би подржала наводе Оптужнице. Цитати које смо одабрали и планирали да објавимо уздрмали би сваки ћошак Оптужнице и доказали њену лажност.

Конечно, план одбране је био и да Слободана Милошевића извучемо из брлога у који је Тужилац хтио да га смјести и вратимо на мјесто које му припада. Нисмо ни хтјели да улазимо у причу о тзв. бази злочина, били они стварни или злонамјерно преувеличани. Чак и да их је било, они се ни на који начин нису могли приписати Слободану Милошевићу. Он, разумије се, није ишао по шумама и селима, убијао и силовао, прогањао и малтретирао људе.

Он је све вријеме ратних дешавања у окружењу био на свјетској дипломатској сцени. Био је борац и побједник у бици за мир коју је дуго водио, много дуже него што је сам желио. Примао је најзначајније политичке личности међународне заједнице и бивао приман од њих, с највећим уважавањем и високим похвалама. Одбрана је на то хтјела да подсјети прецизно: са именима, титулама, резултатима и оцјенама, и то по данима, мјесецима и годинама свих дипломатских активности које је Слободан Милошевић имао.

Крунска предност одбране била је у хронологији догађаја. Веома је важно знати шта се и када десило. Шта је претходило одређеном догађају? Шта је био узрок, а шта посљедица? Тужилаштво је све то измијешало са исквареном намјером да прикаже реалност у облику који њима одговара. Одлука одбране је била да прикаже праву слику, да каже пуну истину и тиме разобличи планове друге стране. Зато је припремљена кратка хронологија као посебан документ одбране. И она се налази у овој књизи.

У овом процесу је тек половина исказа свједока. Зато се он од адвоката мора унапријед припремити за такозвано унакрс-

но испитивање тужиоца. Ми на то нисмо потрошили ни минуту заједнички проведеног времена. О томе је одлучио Слободан Милошевић, што сам доживио као упућени ми комплимент. Наиме, адвокат Томановић је поставио то питање и тражио да и за њега планирамо вријеме. Слободан је рекао: „Немој, Зденко, да трошите време узалуд. Тај Џефри Најс није само покварен већ и много глуп човек. Има Момо да га стави у мали џеп и без икакве припреме...“

Тако у књизи нема ни ретка од онога што се очекивало да може бити тема другог дијела свједочења.

***

Слободан Милошевић, бивши предсједник Републике Србије и Савезне Републике Југославије, оптужен је од Међународног кривичног трибунала у Хагу за вршење тешких кривичних дијела против Албанаца на Косову и Метохији. Поред њега, још четворица највиших државних функционера приказани су као ратни злочинци. То се десило управо у оно исто вријеме када је Савезна Република Југославија била изложена незаконитој, бруталној и немилосрдној НАТО агресији. На тај начин Трибунал у Хагу досегао је крајњу тачку у своје једностраном и на чињеницама неутемељеном прилазу објашњења основних узрока и утврђивања главних криваца за одвијање крваве ратне драме на просторима бивше Југославије у дугом периоду, од 1991. па све до половине 1999. године.

Слободан Милошевић је, опет, противзаконито и мимо било какве правде изручен том Трибуналу, тачно на Видовдан 28. јуна 2001. године.

У судском поступку који је почео крајем те године својом уводном рјечју одбране, својим укупним наступом, својом одлучношћу и храброшћу, али прије свега истином коју је саопштавао и Суду и цјелокупној домаћој и свјетској јавности, озбиљно је

уздрмао Трибунал. Чак и они су видјели да немају ни једног јединог доказа да суде демократски изабраном шефу једне међународно признате, слободне и суверене европске државе због тога што се супротстављао тероризму, односно сецесионизму који се настајао остварити путем оружане побуне и, на крају, агресији НАТО-а која је извршена мимо међународног права и одлука Савета безбједности ОУН.

Оптужница против њега накнадно је проширена и на терет су му се ставила још тежа кривична дјела, укључујући и геноцид, извршена у Хрватској и Босни и Херцеговини.

Доказни поступак који је водило Тужилаштво, за сву свјетску слободномислећу јавност и све правнике који држе до струке и морала, представљао је чисту карикатуру и демонстрацију огољене моћи. У раскринкавању фарсе која се одвијала пред очима укупне јавности Слободан Милошевић је дао пресудан допринос, будући да је био сам себи адвокат.

Чак и његови политички противници (а њих никада није био мали број) остајали су задивљени пред аргументима које је износио оповргавајући Оптужницу, пред енергијом коју није штедио, а посебно их је чудила одлука да Милошевић не брани себе већ народ који је представљао и који је – ваљда је то сада свима јасно – кроз њега био и оптужен.

Имао сам лично и непоновљиво искуство да дуго низ година непосредно сарађујем са Слободаном Милошевићем. Дужности које смо обављали упућивале су нас на то. Вриједности у које смо вјеровали и за које смо били спремни да се дуго и упорно боримо учвршћивале су и јачале нашу сарадњу. Опасности које смо морали заједнички да пребродимо и све невоље које су се надносиле над овим просторима и овим народима учвршћивале су наше пријатељство.

Када је започео процес против Слободана Милошевића пред Трибуналом у Хагу ни ја, као ни бројни други грађани наше земље, нисам пропуштао прилику да га пратим до најситнијих

детаља. У тим првим данима и мјесецима, приликом сваког нашег сусрета (он у судници, а ја крај телевизора) нисам могао да вјерујем да се тако нешто стварно дешава. Сваки пут и за дуго времена осјећао сам потребу да се уштинем и провјерим да није у питању ружан сан.

Иако је наша држава, као и толико пута током историје, прошла велика и неочекивана искушења, тешко је било повјеровати, а још теже прихватити да је њен дугогодишњи шеф на клупи за оптужене у неком далеком граду у Европи и да га третирају као обичног криминалца и убицу.

Сва моја сазнања, све што сам лично видио, чуо, прочитао или закључио увјеравала су ме у лажност оптужнице и монструозност ума који ју је саставио.

У проширеној Оптужници против Слободана Милошевића, међу именима те само њима знане „злочиначке групе“ било је наведено и моје. Што под окривљенима, што под „злочиначком групом“, Тужилаштво је именovalo цјелокупни ондашњи државни и војни врх Савезне Републике Југославије. Само су малобројни, увидом у ту чињеницу, могли да бране тезу како се у Хагу не суди држави Југославији и Србији, односно српском народу у цјелини, него неким неодговорним и монструозним појединцима.

У то вријеме, када је постојала велика могућност да и сам будем оптужен за ратне злочине и геноцид, покушао сам да повратим изгубљени унутрашњи мир враћајући се не само у своје успомене него и у вријеме на које су се ти страшни наводи односили.

То је значило прекид са било каквим нормалним животом и упорно претраживање моје огромне личне документације, која је заузимала десетине и десетине картонских кутија, с папири-ма који нису били сложени ни хронолошки, нити по значају, већ по томе које су мјесто на полицама или у фиокама заузимали.

Одавно је познато да је најтежи сусрет који неко може да има – сусрет са самим собом. Наиме, оптужбе су биле толико тешке, а злочини који су вршени у грађанском рату у Хрватској, Босни и Херцеговини и касније на Косову и Метохији толико ужасни, да нико разуман не може бити лишен осјећаја макар неке кривице. Пред таквим и толиким злом не може се остати равнодушан.

У Црној Гори постоји народна изрека која каже: „Кад ти сво село каже да си луд, накриви капу и пјевај.“ Сходно њој, у то доба се тако гласно и тако некритички причало о злочинима и злочинцима да ми, чија су имена била јавно објелодањена као да смо „најгори од свих најгорих“, нисмо ни могли ни смјели сједити скрштених руку, молити се и препустити судбини.

Иако је постојала велика и сасвим јасно наговијештена могућност да Трибунал у Хагу и мене оптужи, донио сам одлуку да у судском поступку против Слободана Милошевића, по сваку цијену, могу да будем једино свједок одбране.

Иако је наша јавност пажљиво пратила процес против Слободана Милошевића, није било, а нажалост нема ни данас, много оних који су разумјели ту чудну мјешавину два права која се у Хашком трибуналу примјењују. Озбиљни и врсни правници, како домаћи тако и странци, могу да дају низ суштинских примједба на устављење Хашког трибунала, на начин доношења правила по којима он поступа, као и на саме критеријуме које примјењује у суђењу и пресуђивању. Али, независно од тога, дилема о значају свједока одбране или оптужбе много је једноставнија.

Разлика се састоји у чињеницама које битно опредјељују улогу свједока у судском поступку. Свједок оптужбе је током своје припреме за свједочење у рукама Тужилаштва. Тужилаштво има намјеру, а свједок (вољно или невољно) обавезу да својим свједочењем подупире тврдње Тужилаштва. Формално, он се свечано обавезе да ће говорити „истину, само истину и ништа друго осим истине“, али истина је много сложенија и удаљенија од тако постављених граница.

Тужилаштво може да „потроши“ неког значајног свједока стављајући га у оквир свога испитивања. Свједок је дужан да одговара само на постављена му питања, а може му бити ускраћено право да даје коментаре или да поједину тврдњу стави у прави контекст. Потрошити свједока значи питати га само о ономе што Тужилаштву одговара, а не дати му да исприча пуну истину иако се на то обавезао. Формални поступак, који и јесте смисао судског понашања, дозвољава да истина буде заобиђена управо да би правила била испоштована.

На сасвим супротној страни налази се свједок који се одазове позиву одбране и своје свједочење изводи након припреме и уз вођење главног испитивања одбране.

Будући да нисам правник, ни мени нису биле познате ове фирмесе.

Ипак, лекцију сам научио на сопственој кожи и платио је.

На самом почетку судског поступка против Слободана Милошевића у својству сведока оптужбе појавио се господин Никола Самарцић, који је у времену о којем је свједочио био мој веома близак сарадник и обављао дужност министра иностраних послова Републике Црне Горе. Прије много година нас двојица смо имали политички неспоразум који је њега извео из политике и вршења државних послова. Знао сам да је био нарушеног здравља и био сам обавјештен да живи у далекој Аустралији. Зато је његова појава за мене била велико изненађење, али ни приближно колико ме је изненадила права канонада неистинитих тврдњи које је он износио, одговарајући на питања тужиоца. Задуго нисам могао да вјерујем да неко може да падне тако ниско и да, из било каквих разлога или убјеђења, у касним годинама свога живота и видно нарушеног здравља тако бескрупулозно лаже.

Поводом његовог наступа примио сам телефонски позив. Слободан Милошевић позвао ме је из Хага и молио да му помогнем у раскринкавању неистина којима је сада већ покојни

Никола Самарцић обасуо њега и Суд. Иако то није било по строгим правилима Трибунала, прихватио сам његову сугестију и дао званичну изјаву коју ће он прочитати током процеса. Изјава је гласила:

Поводом свједочења Николе Самарцића, бившег министра иностраних послова у Влади Републике Црне Горе, пред Међународним судом за кривично гоњење особа одговорних за тешка кршења међународног права почињена на територији бивше Југославије од 1991. год. у Хагу, посебно у дијелу гдје спомиње моје име и информације којима сам ја био наводни извор,

ИЗЈАВЉУЈЕМ

У свједочењу Николе Самарцића има много нетачних података и конструкција које нијесу утемељене ни у једном реалном догађају из времена о којем свједочи. Ово је могуће доказати простим увидом у документе и новинске извјештаје који су пратили та збивања.

Господин Самарцић свједочи о сједници Владе Црне Горе од 1. октобра 1991. на којој су присуствовали и неки генерали ЈНА, представљајући тај скуп као манипулацију црногорске јавности од ЈНА и зачетак стварања плана о некаквом освајању Дубровника. У ствари, радило се о заједничкој сједници Предсједништва Републике Црне Горе, Владе Црне Горе и високих функционера из области безбједности. Сједница је имала комеморативни карактер јер је тог дана на граници БиХ и Хрватске погинуло осам припадника ЈНА од минобацачке гранате испаљене од хрватских паравојних формација. Међу погинулим војницима двојица су били Албанци са КиМ, један војник из Македоније, као и један из Тузле у БиХ. Са тог скупа дневни лист *Побједа* пренио је изјаву министра Самарцића у посебном боксу.

Скупштина Републике Црне Горе, посвећена сукобима на граници Хрватске, БиХ и Црне Горе, одржана је 4. октобра

1991. год. и на њој је учествовао и господин Самарцић. Уводно излагање имао је генерал Божидар Бабић, тадашњи министар одбране. Он је обавијестио Скупштину и јавност (засједање је директно преношено преко националне телевизије) да је у три прва дана борбених дејстава смртно страдало 28 припадника ЈНА, од чега 12 са територије Црне Горе. У истом периоду рањено је њих 144, од којих је 79 било с територије Црне Горе. Јединице ЈНА тада су биле састављене од припадника из четири југословенске републике. Све ове борбе и губици били су прије неголи се ЈНА уопште приближила граду Дубровнику.

Потпуно је нетачан исказ који Никола Самарцић даје поводом оружја ускладиштеног у Луци Бар. Иако сам признаје да нема податке о томе, он нагађа да је то оружје прошверцовано на подручја захваћена ратним сукобима и за то тешко оптужује тадашњег предсједника Владе Мила Ђукановића и његовог брата Аца. Оружје о којем су показани неки документи годинама је било у Луци Бар као посљедица комерцијалног посла приватног власника из једне од блискоисточних земаља. Како није плаћан најам за складиштење, сходно законској процедури која је веома строга и прецизна, то оружје преузела је ЈНА и савезна полиција. О томе постоји свеобухватна документација код надлежних савезних органа, из које се може несумњиво утврдити да оно није доспјело на ратом захваћена подручја бивше Југославије. Нажалост, на тим подручјима је и без овог било искувише другог оружја.

Потпуно се нетачно приказује улога Бранка Костића, члана Предсједништва СФРЈ из Републике Црне Горе. Желећи да докаже наводну потпуну инструментализованост Костића од Слободана Милошевића, Никола Самарцић свједочи да Бранко Костић није учествовао у одлучивању државних органа Црне Горе, као и да није поштовао њихове одлуке већ само преносио налоге из Београда. Увидом у стенограме и новинске извјештаје рада Скупштине Црне Горе оспорава се ова твр-

дња Николе Самарцића. Наиме, Бранко Костић је учествовао у свим важним расправама и одлучивању (исто као и Никола Самарцић) и ниједном на Предсједништву СФРЈ није заступао ставове који би били супротни закључцима Скупштине Црне Горе. На многим новинским фотографијама са тих засједања виде се и Костић и Самарцић у посланичким клупама.

Значајан дио свог свједочења господин Самарцић заснива на информацијама које сам му, наводно, ја саопштавао у приватним разговорима. Николи Самарцићу искрено сам и трајно захвалан на сарадњи коју смо имали у тешким временима. Посебно цијеним његово настојање да се сви проблеми рјешавају мирним путем и дипломатским средствима. Том циљу је и он сам дао значајан допринос. Знајући га као таквог и из тих времена, остајем зачуђен над мотивима који су изазвали његову садашњу, битно другачију интерпретацију неких од тадашњих догађаја. Но, будући да у то не могу да улазим, обавезан сам да изјавим да никада нијесам Николи Самарцићу говорио да ми је угрожен живот или да ми се пријети због неких политичких одлука. Исто тако, никада му нијесам рекао да Слободан Милошевић треба да поднесе оставку, као ни низ других ствари које он тако слободно и необавезно интерпретира.

Посебно сам зачуђен интерпретацијом везаном за мировну конференцију у Хагу. У овоме су најмање двије ствари потпуно неистините. Прва је да је након мог изјашњавања поводом предлога Лорда Карингтона у Хагу 18. октобра 1991. год. Слободан Милошевић устао, прешао цијелу салу и гласно пријетио мени и њему. Такав дипломатски скандал на једној међународној конференцији једноставно није могућ, а најмање би приличио Слободану Милошевићу, у својству предсједника Републике Србије. Дакле, то је апсолутно нетачно. Друга неистина јесте тврдња да сам ја касније, под притисцима и пријетњама, промијенио свој став и повукао дату сагласност на План Лорда Карингтона. Чињенице говоре следеће:

План Лорда Карингтона ступио би на сцену само под условом да буде прихваћен од свих шест југославенских република. Чињеница да је предсједник Србије ставио резерву на један дио плана није значила прекид преговарачког процеса већ његов наставак до прихватљивости приједлога за све.

Моје ставове на конференцији у Хагу подржала је Скупштина Црне Горе убједљивом већином. Ту сам био изложен критикама, али ослобођен сваког притиска.

За наредно засједање конференције о Југославији Слободан Милошевић и ја утврдили смо заједнички предлог амандмана на нацрт документа. Те амандмане подржали су Предсједништво СФРЈ и скупштине Црне Горе и Србије. Предсједништво Конференције о Југославији уврстило је наш амандман у нацрт документа припремљеног за расправу на сједници конференције од 5. новембра 1991. год. Тиме је преговарачки процес добио нови замах и приближавао се коначном рјешењу.

Преговарачки процес под руководством Лорда Карингтона, нажалост, није успио. Али то се није десило због искључивости било које појединачне личности већ (према исказима самог Лорда Карингтона) због најаве појединих земаља чланица ЕУ да ће признати Словенију и Хрватску, чиме су ове двије бивше југославенске републике изгубиле сваки даљи интерес за учешће у раду Конференције о Југославији, будући да су на други начин оствариле свој основни циљ.

О овим и свим другим питањима гдје могу дати допринос утврђивању праве и пуне истине спреман сам да свједочим по захтеву одбране Слободана Милошевића.

Момир Булатовић
Бивши предсједник Републике Црне Горе
Подгорица, 9. октобра 2002. год.